

10 KASIM 1948 LONDRA'DA BİR ANMA KONUŞMASI

Sir Percy Loraine

(1933-1939 yılları arasında İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi olarak görev yapan Sir Percy Loraine, 10 Kasım 1948 günü Atatürk'ün 10'uncu ölüm yıldönümünde, BBC Radyosu'nda yayınlanan bir anma konuşması yapmıştır. Loraine'in Atatürk hakkındaki bu tarihi tanıklığı, 18 Kasım 1948 günü The Listener dergisinde "Kemal Atatürk as I Knew Him" (Bildiğim Kadarıyla Kemal Atatürk) başlığı ile ayrıca basılmıştır.¹

Sir Percy Loraine, 10 Kasım 1948 günü BBC Radyosunda yayınlanan bu konuşmasını çoğaltmış ve başta Cambridge, Oxford olmak üzere önemli pek çok üniversitenin kütüphanelerine, bakanlıklara ve diplomatlara göndermiştir. Ayrıca bu konuşmanın pek çok basın organında basımına izin vermiştir. Loraine, Atatürk hakkında yapmış olduğu bu konuşma karşılığında BBC yönetimi tarafından kendisine takdim edilen ücreti Türk-İngiliz dostluğunu ve kültür ilişkilerini derinleştirmesi için Londra Türk Halkevi'ne bağışlamıştır.²

Kemal Atatürk öleli on yıl oluyor. Kavga ve çekişmelerle, insanlığın geleceği hakkında duyulan umut ve korkularla dolu on yıl. Bu süre içinde kadın erkek, küçük büyük hemen herkesin yaşayışında değişimler oldu, ama benim Atatürk'le ilgili anılarım tazeliğinden bir şey yitirmedi.

Yiğit, vakur, dimdik bir adamdı; kusursuz giyinirdi. Biçimli bir yüzü, duru mavi gözleri, çalı çalı kaşları vardı. Yer yer sert çizgili olan bu yüz hemen her zaman ağırbaşlı ve ciddiye. Bakışlarında, her hareketinde, hatta hareketsiz duruşunda büyük bir canlılık göze çarpardı. Zihni de vücudu da kurulu bir yay gibi her an harekete hazır. Cumhurbaşkanı olduktan sonra askerî üniformasını çıkarmış, bu şerefli üniformayı bir daha tören ve geçitlerde bile giymemiştir. Bu gibi durumlarda her zaman sade bir gece giysisi, silindir şapka giyer ve nişan olarak yalnız Kurtuluş Savaşı'nın altın madalyasını takardı.

Seçkin bir adamdı; eşine kolay rastlanmayan bir adam. Tehlikeden korkmaz, güçlüklerden yılmak nedir bilmezdi. İçgüdü gibi bir şeyin yardımıyla (buna bir ad bulamıyorum, çünkü başka kimsede benzerini görmedim) bir meselede neyin önemli, nelerin önemsiz olduğunu çarçabuk ve kolayca kestirirdi. Sorumlulukları ağırdı; ancak O bunların hepsini kabul eder, başkalarının sırtına yüklemeye bakmazdı. Sorumluluktan korkmaz, kaçınmaya çalışmazdı. Onun saygısını kazanabilmek için sizin de yüksek bir sorumluluk duygunuzun olması gerekirdi. Tartışmayı çok sever ve bunu insanları zihin ve karakter bakımından ölçüp tartmakta bir yol olarak kullanırdı. Yumuşaklık etmez, yargılarında kolay kolay yanılmazdı. Dürüstlükten yana kusursuzdu; apaçık görüşlerinin, çevresindekiler üzerinde elektrikleyici bir etkisi vardı. Doğa ona büyük bir irade gücü vermiştir; ama öyle sanıyorum ki, O bu gücü hep bilinçli bir disiplinle kullanıyordu. Hayatın uzun, bitmez tükenmez bir sınav olduğunu pekiyi biliyordu. Atatürk bu sınavda verilecek cevapları öğrenmeyi bir an olsun elden bırakmamıştır.

Kemal Atatürk'ün en sevdiği konuşma yolu, Bakan arkadaşlarını da ayırmaksızın çevresindekileri, görüşmek istediği kimseleri psikolojik ve bilimsel bir sınavdan geçirmektir. Verilen cevaplar kadar karşısındaki kimseyi de dikkatle incelediği sezilirdi. Kimi zaman sorular yağdırır, kimi zaman da uzun uzun kendi görüşlerini açıklardı. Sonra soru dolu bir duraklama, çatılmış kaşlarını altından o duru mavi gözlerin altından insanın içini okuyan bir bakışı... Bu bakışın ne demek istediği anlaşıldı. Bu, kem küm etme demektir; karşılıklı konuşuyoruz şurada; biliyorum, güç durumdasın, ama ben her şeye "evet efendim" diyenlerden hiç hoşlanmam. Düşündüğünü açıkça söyle. Belki de boş değil söyleyeceklerin. Görelim bakalım. Peki ne yaptı Atatürk? O parlak askerlik kariyerinin dışında neler başardı? Mutlak bir yönetimin küllerinden ve zihniyetinden yepyeni bir devlet çıkardı. Felaketlerle dolu bir savaşta artık her şeyin kaybolur gibi olduğu bir sırada Onun Türk

¹ Loraine'in 10 Kasım 1948 Anma Konuşması, Türkiye'de ilki 1981'de Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında *Kemal Atatürk as I Knew Him*) ve diğeri 1998'de Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında (*Sir Percy Loraine's Address on Atatürk 10 November 1948*) Ankara'da The British Council tarafından İngilizce olarak iki kez yayınlanmıştır.

² Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Bir İngiliz Diplomatın Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt XXIII, Sayı 67-68-69 (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 209.

halkına inancı bir an bile sarsılmadı. Bu savaş, övünç verici bir askeri geçmişe sahip bir ulus için çok acı bir denemeydi. İşte Atatürk, Türk halkının kendi kendine olan güvenini yeniden canlandırdı, zihinlerini özgürlüğe kavuşturup güçlerini harekete geçirdi. Eskimiş bir geçmişi gömüp ulusuna geleceğin kapılarını açtı ve bu ulusa sonuna kadar inandı.

Atatürk'ü diktatör sayanlar olmuştur. Bence bu hem yanlış hem de yanıltıcı bir görüştür. Kabul edelim ki, günümüzde 'diktatör' sözcüğünün yeterli bir tanımı yapılmış değildir, ama Hitler'e, Mussolini'ye diktatör denmesine hiç kimsenin karşı çıkabileceğini sanmıyorum. Öyleyse Kemal Atatürk neden aynı gruba girmiyor? diye bir soru sorulabilir. Bunun birçok nedenleri vardır. Bir kere Atatürk bilinçli olarak, kendi yokluğunda uygulanacak bir düzen kurmaya, kendinden sonra sürecek bir hükümet ve yönetim sistemi yaratmaya çalışıyor; görüşlerini zorla kabul ettirmekten çok doktrinlerini öğretmeye ve ülkelerini açıklamaya uğraşıyordu. Kurtuluş Savaşı sırasında arkadaşlarıyla hazırladığı tasarıya göre; egemenlik Büyük Millet Meclisinindi; halk tarafından seçilen mebuslar dört yılda bir Cumhurbaşkanı seçmekle görevliydi ve Meclis belli yasama ve yürütme yetkilerine sahipti.

Devrimler hiçbir zaman yumuşaklıkla olmaz; bu yüzden başlangıçta, Anayasanın ve organlarının yürürlüğe girmesinden önceki günlerde, Atatürk'ün zaman zaman kendi inisiyatifine dayanarak kesin hareket etmek zorunda kaldığı olmuştur. Gene de kanunlara aykırı davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Büyük Millet Meclisi'ne karşı büyük bir saygısı vardı. İç işlerde başlıca amacı, o sırada pek işlemezse de ileride durumun gerektirdiği şekle uyup gelişebilecek esneklikte bir siyasal düzen ortaya koymaktı. Pek çok kimsenin sandığı gibi sağa sola emirler yağdırmak şöyle dursun, Atatürk, Bakanları her zaman kendi sorumluluklarını yüklenmeye zorlardı. Öyle sanıyorum ki, eğer yaşasaydı belki bir sonraki Cumhurbaşkanı seçiminde adaylığını koymayıp, kurduğu düzenin kendisinin yokluğunda gereği gibi işleyip işlemeyeceğini görmek için bir köşeye çekilecekti. Ancak arkadaşları ve danışmanları bırakır mıydı, bunu kestirmek güçtür. Onun bütün tutumu şuydu: Kendisi Cumhurbaşkanı olarak devletin başıydı; memleketin yönetimi, Büyük Millet Meclisine karşı Anayasa'yı uygulamakla görevli olan hükümetin göreviydi.

Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında, bugün bizim halk idaresi diye bildiğimiz yönetim için zaman ve halkın daha hazır olmadığını biliyordu. Halk, Sultanlık ve İmparatorluk devrinin gelenekleriyle yoğrulmuş bir durumdaydı; bu alanda İttihat ve Terakki günleri de bir değişiklik getirmemişti. Onun için önce hem bu halk, hem de kabinede görev alan Bakanlar, Anayasanın kendilerine yüklediği yeni sorumluluklar konusunda eğitilmeliydi. Bu arada bir yandan da işlerin yürütülmesi, Türkiye'nin modern, ilerici bir devlet olarak ihtiyaçlarının incelenmesi ve bu ihtiyaçların eldeki kaynakların yettiği ölçüde karşılanması gerekiyordu. Hepsinden önemlisi, uzun ömürlü bir iktisat sistemi kurmak şarttı ve Atatürk daha 1923 yılında, çekinmeden, ulusuna, böyle bir sistem on yıl içinde kurulmadıkça Kurtuluş Savaşı'nda katlanılan sıkıntıların, gösterilen çabaların boşa gideceğini söylemiştir.

Kemal Atatürk'ün ileriye görüşü o kadar keskin ve isabetli, olayların alacağı yön, halkın duyguları ve Türkiye'nin dış ilişkilerini gerekleri konusundaki sezisi o kadar doğrudu ki, çevresindekiler kendilerine güç ve karışık gelen meselelerde ne yolda hareket edeceklerini Ona danışırlardı. Bu gibi durumlarda karşısındakine her zaman yardıma hazır, ancak emretmez, sadece yol gösterirdi.

Peki, dış siyasette Atatürk diktatörce denebilecek neler yaptı? Hiç. Komşuları yeni Cumhuriyetin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı gösterdiği sürece, O da barışçı, uzlaşıcı, savaşı önleyici, dostça bir siyaset güttü. Rusya ile olan çekişmeler durduruldu; Yunanistan'la olan kavgaya son verilip yakın işbirliğine geçildi; yalnız Bulgaristan'ın katılmadığı Balkan Antantı'yla Balkanlardaki anlaşmazlıklar bir çözüme bağlandı. İran, Irak ve Afganistan'la yapılan Sadabad Saldırmazlık Paketi Türkiye'nin doğu sınırlarında barış kesinlikle sağlandı. Fransa ile ilişkiler iyi ve dostçaydı; Faşist İtalya'yla normal, İngiltere'yle tam bir uzlaşmayla kalınmamış, bugün sürdürüldüğüne çok sevindiğimiz yakın ve dostça ilişkiler de geliştirilmiştir. Ve son olarak, Atatürk Türkiye'sinin kendi sınırları konusunda güttüğü siyaset, bu sınırların değişmez olduğudur. Bütün yukarıda saydıklarımızın diktatörlük siyasetiyle bir ilgisi var mıdır? Bu sorunun cevabı elbette 'hayır'dır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Mustafa Kemal'in ortaya koyduğu eser, zaman karşısında geçirdiği sınavı başarıyla atlatmış ve atlatmaktadır. Bugün Türkiye sağlam temellere dayanan bir ülke olmakta kalmayıp, felaketlerle dolu, kararsız dünyamızda bir denge unsuru olmaktadır. Ne istediğini biliyor; dostlarını biliyor ve çizdiği yolda kararlı adımlarla ilerliyor. Antlaşmalarına sadıktır...

Bu konuşma için hazırladığım plan, dinleyicilerime Atatürk'ün bir portresini çizmek, Cumhuriyetin kurucusu olarak başardığı işleri kısaca anlatmaktır. Onun özel hayatından pek söz etmediğim ileri sürülebilir. Ancak bunun bir nedeni vardır. Bir kere bir büyükelçinin görevli bulunduğu ülkenin Devlet Başkanı ile olan ilişkileri ister istemez resmîdir. Atatürk için bu özellikle böyleydi; çünkü O, resmî ziyaretlerin gerektiği durumlar dışında elçilerle görüşmez, özel davetlerde bulunmazdı. Ne kıskançlıklara, ne çekememezliklere yol açacağını pekiyi bildiğinden, hiç kimse için bu kuralın dışına çıkmazdı. Sonra Atatürk, diplomatik temsilcilerin kendisine değil, Dışişleri Bakanına başvurması gerektiğini açıkça belli ederdi. Bu kesin tutumunun haklı nedenleri vardı, çünkü kendisinin dışarıya karşı Cumhurbaşkanı olarak görevleri icra değil, temsil görevleriydi. İcra görevi Hükümete aitti ve diplomatik temsilcilerle yapılan görüşme ve konuşmalar hakkında Cumhurbaşkanıya bilgi vermek gene Hükümetin yapması gereken bir işti. Gene de, İtmatnamemi sunuşum, Kralın taht çıkışını haber verişim gibi resmî ziyaretlerde, söyleyeceklerimi söyleyip ödevimi bitirince oturmamı söylediler ve konuşurduk. Dışişleri Bakanı da hazır bulunurdu. Şüphesiz bunlar pek seyrek olaylardı; ama ben bu konuşmaları ilgi çekici ve çok faydalı bulurdum. Konuşmamız pek resmî geçerdi ancak gene de ara sıra kişisel bir yakınlaşma olur, birbirimizi ölçüp tartmak için fırsat bulmuş olurduk... Genel olarak Türkçe konuşurdu; ben bu dili pek az bildiğimden Dışişleri Bakanı tercüme ederdi. Arada bir Fransızca kullandığı olurdu; Fransızcası akıcı değildi ama meramını anlatabilirdi.

Yılda bir kere kabul verirdi, o da 29 Ekim Cumhuriyet bayramının akşamı. O sabah, Büyük Millet Meclisinde üniformalarını giymiş yabancı devlet elçilerini ve elçilik ileri gelenlerini sırayla huzura alıp, tebrikleri kabul etmiştir. O günün akşamı bakanların, mebusların, yüksek rütbeli subay ve memurların, tanınmış kişilerin ve kordiplomatığın hazır bulunduğu büyük, zengin bir davet düzenlenirdi. Kordiplomatik mensupları ayrı bir odaya alınır ve orada Cumhurbaşkanı kendisine çok yakışan o ağırbaşlı haliyle herkesi ayrı ayrı selamladıktan sonra bir koltuğa oturur, yaveriyle hazır bulunanlardan bazılarını çevresindeki topluluğa katılmaya davet ederdi.

Sabahın erken saatlerine kadar süren bu akşam, Atatürk'ün akşamıydı. Çok eğlenirdi, ancak gene de daha önce sözünü ettiğim sınav usulünü büroda de elden bırakmazdı. Bu bayram akşamlarından sonuncusu 29 Ekim 1937'de idi. O gün beş saat kadar Atatürk'ün yanında kaldım; bu benim için, Onun zihnini bir konuya verebilmekteki olağanüstü gücünü görmek bakımından büyük bir fırsat oldu. Çevresine her yeni gelen kimseye söyleyecek, ya da ondan sorup öğrenecek bir şey buluyordu. Konuşması bir an bile sudan, hafif konulara yönetmedi. Söylediği her sözün güttüğü bir amaç vardı; sözlerinin gerisinde sürekli bir maksat, yorulmak bilmeyen bir soruşturup öğrenme isteği sezilirdi.

Konuşmamda sizlere Atatürk'ün kahvaltıda neler yediğinden, elbiselerini kime diktirdiğinden, ne marka diş macunu kullandığından niçin söz etmediğimi artık anlamışsınızdır sanırım. Ben de bilmiyorum ve zaten ne önemi var bunların? Ben burada Atatürk'ü bir insan olarak ele aldım ve bu konuda son bir söz söyleyeceğim. Yumuşak bir adam değildi, çünkü hayatı çetin mücadelelerle yoğrulmuştu. Fakat âdildi. Kesin düşünceleri vardı, ancak başkalarını dinlemeye her zaman hazır... Çevresinden bağlılık bekler ve bunu hak ederdi. Kazandığı kuvvet hiçbir zaman başını döndürmedi. Küçüklük nedir bilmezdi. Her şeyden önce Türk ulusunun iyiliğini düşünür ve bunu barışta, güvenlikte, ilerililik ve kardeşlikte bulurdu, savaş ve fetihle değil. Sert görünüşüne, çabuk duygulanan bir kimse olmayışına rağmen çevresinden saygı görmek ihtiyacını derinden duyduğunu sanıyorum. Serinkanlılıkla düşünebilmek insanlara karşı duygusuz olmak değildir.³

³ Türk Dili Dergisi, Cilt XIV, Sayı 158 (1 Kasım 1964), s.109-113'te yayınlanan Ünal Aytür tercümesinden aktarılmıştır.